

PETRI ANDREAE
MATTHIOLI MEDICI
Senensis Commentarii,

IN LIB. QVARTVM PEDACII DIOSCORIDIS

ANAZARBEI, DE MEDICA MATERIA.

TRIBVS ANTE' libris, amantissime Aree, tradidimus odoramenta, olea, arbores, ynguenta, animalia, frumenta, olera, radices, succos, herbas, seminaque. In hoc autem quarto differemus de radicibus, & eis, quæ restant, herbis.

Κέσπον.

BETONICA.

CAP. I.

CESTRON psychotrophon uocitatur, quoniam frigidis locis inueniatur. Latini Betonicam appellant. Herba est caulem ferens tenuem, cubiti altitudine, aut maiorem, quadratum: folia quercus, mollia, longa, in ambitu diuisa; odorata, prope radicem maiora: in summis caulibus semen, ueluti satureiæ, spicatum est. Decerpta huius folia siccantur, plurimos ad usus. Radicibus nititur, ut ueratri, tenuibus. quæ ex hydromelite in potu, pituitosam uomitionem euocant. Folia dari debent ruptis, conuulsis, mulieribus vuluæ malo opportunis, & ad laxandos uteri strangulatus, denarij pondere cum hydromelite: tres in uini sextario drachmæ cõtra serpentium morsus ebibuntur. Herba magna utilitate illatis à serpente vulneribus illinitur. aduersus etiam uenena drachma ex uino pota conuenit: præsumpta ea, si uenenum hauriatur, nihil nocebit. vrinam ciet, aluum subducit. Medetur comitialibus, & infans pota ex aqua: & iccinoris, lienisque uitij drachmæ pondere in aceto mulso. concoctionem adiuuat, si quis fabæ magnitudine secundum cœnam cum melle cocto deuorauerit: modo confimili acida ructantibus propinatur. stomachicis eam manducare, & succum deuorare proderit, si postea dilutum uinum sorbeat. Datur sanguinem excreantibus, tribus obolis cum diluti uini cyatho: ischiadicis, renum, & uesicæ doloribus ex aqua. aquæ inter cutem binis drachmis ex hydromelite, si febricitant: sin aliter ex mulso. regio morbo laborantes recreat: menses pellit drachmæ pondere cum uino pota. aluum purgant drachmæ quatuor

potæ in hydromelitis decem cyathis. facit cum melle ad tabem, & purulentam excreationem. Folia sicca, tritaque fictili uase reconduntur.

BETONICA herba est nullis non cognita, & innumeris prædita uiribus. Vnde Itali, cum aliquem laudibus familiariter extollere uolunt, uulgari prouerbio dicunt. Tu hai piu uirtu, che non ha la Betonica, id est, Tu pluribus præditus es uirtutibus, quam Betonica. Scripsit de Betonica uiribus proprium libellum Antonius Musa clarissimus Augusti Cesaris medicus, in quo hæc de ea memoriæ prodidit. Herba Betonica nascitur in pratis, & montibus mundis, & opacis, circa frutices. Animas hominum, & corpora custodit: & nocturnas ambulationes à maleficijs, & periculis. Loca quinetiã sacra, & busta à uisibus metuentis tuetur, ac defendit: & in omni deniq; res sancta est. Cestron

Betonice cõsideratio.

Vires ex Antonio Musa.

S

stion

stron uocatur, & synchotrophon: siquidem frigidis reperitur in locis, radicibus tenuibus, thyrso pariter tenui, cubiti altitudinem excedente, quadrangulo. Folia profert quercus, odorata: semen in summitate thyrsi spicato, thymbræ modo. Pollet uniuersa planta dotibus ferè innumeris, quandoquidem tusa capitibus; uulneribus illita, ea mira celeritate conglutinatur. Præstat id tamen efficacius, si tertio quoque die iterum, atque iterum imponatur. Aiunt præterea tan ualentioris esse facultatis, ut ossa quoque fracta extrahat. Radicum ex aqua decoctum ad tertias fœtu oculorum doloribus medetur. quod item præstant contrita folia, & fronti superimposita. Succus à folijs per se tritis expressus, aut prius aqua maceratis, aurium dolores mulcet, si tamen addito rosaceo in aures egelidus instilletur. Idem drachmæ pondere haustus in aquæ calidæ cyathis quatuor, sanguinem illum per inferna trahit, cuius redundantia caligines oculis offundit. quo fit, ut etiam uisum acuant comesta folia. Eadem cum salis momento contusa, naribusque inmissa sanguinem inde fluentem sistit. Betonica decoctum ex uetere uino, aut ex aceto dentium dolores finit, si eo os sæpius colluatur. Herba ipsa ex tepenti aqua pota suspiriosis, & anhelosis maxime proficit. Folia melle excepta tabidos iuuant, præsertim qui purulenta exiussunt. Eadem tribus continuis diebus deuorata drachmarum quatuor pondere, aut ex frigide aquæ cyathis quatuor ebibita, uentriculi dolores mulcet: iccinoris uerò, si ex calida hauriatur. Ex uino decocta lienis uitij medetur. Sanat & renum uitia ex mulso bibita, duarum drachmarum pondere: ex uino autem ueteri trium drachmarum pondere, additis piperis granis septem & uiginti, ad lateris, lumborumque; dolores utilissime bibitur. In duobus aquæ calidæ cyathis sumpta, alui & intestinorum tormina remouet, si tamen à crudis non fiant succis. Foliorum quatuor drachmis in aquæ mulsæ cyathis octo epotis, commode citatur alius: sananturque; ijs ex uino sumptis coli inflammatione uexati. Betonica in eclegmate ex melle sumpta nouem diebus, tussim sedat. Pota in aquæ calidæ cyathis quatuor duarum drachmarum pondere, addita plantaginis drachma, fibres quotidianas expellit, quod tamen in accessionibus tantum fieri debet. Idem præstat etiam in tertianis, si cum pari pulegio assumatur. Sanat ipso quoque ordine etiam quartanas in tribus aquæ calidæ cyathis hausta, trium drachmarum pondere, addita mellis uncia: calculi franguntur. Betonica ex tepenti aqua feliciter bibitur hydropicis. Pariendi celeritatem affert, uterique cruciatus à frigiditate conceptos mulcet, si ex calida aqua, aut mulso duarum drachmarum pondere propinetur. Contrita folia & illita, præcisos glutinant neruos, & resolutos iuuant. Eadem trium drachmarum pondere ex caprillo lacte sumpta tribus diebus, sanguinem ore reiectum cohibent: & ex pari uini ueteris mensura, medetur ruptis, & ab alto deuolutis. Præsumpta ebrietatem arcet. Ex uino frequenter hausta, ictericos sanat: & sulto adipe admista, carbunculos curat. Potu ex aceto mulso unius drachmæ pondere, uiatoribus longo itinere defatigatis uires mirifice reficit. Fastidia abstergit, & stomachicos recreat. Aduersatur uenenis, & serpentum, & ueneno sorum rabidorumque; quorumcumque animalium moribus non modo intus sumpta, sed etiã extrã emplastri modo imposita. Cuniculosa, sinuosaque; sanat ulcera cum sale indita. Ex uino hausta menses ciet. Potu dolores podagricos lenit, præsertim radicum decoctum potum, idemque; præstant contrita folia imposita. Betonica uires memoriæ prodidit Galenus lib. vii. simplicium medicamentorum, sic inquit. Cestron, aut Psychotrophon, Romanè uerò Betonica, uim habet incidendi, ut gustus indicat. Amarior enim est, & subacris ipsa herba: id quod & particulatim edita actio ostendit. Nam consistentes in renibus calculos diuidit, & pulmonem, & thoracem, & iccur expurgat, abstergitque; menses quoque ciet, & comitialibus prodest: tum rupta, conuulsaque; curat, & omnibus bestiarum moribus ulceri illita auxiliatur. Postremo acidum ructantibus, & ischiadicis bibita, auxilio est. Planta, quæ κέστρον, & ψυχότροπον Græcis, Betonica, & Vetonica Latinis dicitur: Arabibus, Chastara: Italis, Betonica: Germanis, Betonien: Hispanis, Bretainica: Gallis, Betoefne, & Betoine.

Betonice uires ex Gal.

Nomina.

ΒΡΕΤΑΝΙΚΗ. BRITANICA.

CAP. II.

BRITANICA, aut Vetonica, folia habet syluestris lapathi, sed nigriora, & pilosiora, gustu adstringentia: radicem tenuem, & breuem caulem paruum emittit. Folijs exprimitur succus, qui igni aut sole cogitur. Vim habet adstringentem, priuatim depascentibus oris, & tonsillarum ulceribus accommodatam. Valet etiam ad reliqua, quibus adstrictione est opus.

Britanice consideratio.

QUANQUAM tradit Ruellius Britanicam esse plantam Italiæ cognitam, atque ibi uulgo appellari Piatamano; mihi tamen hæcenus non solum nomen illud incompertum est, sed nullum etiam inuenire obtigit, qui Britanicam ostenderet. Hanc autem scriptis celebravit Plinius libro xxv. cap. llii, hisce uerbis. In Germania trans Renum castris à Germanico Cæsare promotis, maritimo tractu fons erat aquæ dulcis solus, qua pota dentes intra biennium deciderent, compagesque; in genibus soluerentur. Stomacacem medici uocabant, & sceletyrben ea mala. Reperta auxilio est herba, quæ uocatur Britanica, non neruis modo & oris malis salutaris; sed contra anginas quoque, & serpentes. Folia habet oblonga, nigra: radicem etiam nigram. Flos ei, qui (ut certo proditur) collectus priusquam tonitrua audiantur, & deuoratus securos in totum reddit homines. Frisij, quæ castra erant, nostris demonstrauere illam. hæc Plinius. Ceterum non desunt, qui Britanicam censeant eam esse stirpem, quam herbariorum uulguis ideo BISTORTAM appellat, quod radice contorta nitatur. Sed eorum planè error facile apprehenditur. quandoquidem etsi Bistorta rumicis constat folijs; non tamè ea nigra sunt, neque pilosa: quinimò leuius apparent, supernè rufescentia, & à terra quadantenus cæsiã. Ad hæc Britanice radix subest tenuis, breuisque; Bistortæ uerò crassa, serpentis iacentis modo contracta, & intorta, colore rubro, non (ut Plinius inquit) nigro. Sed præterea non desunt etiam, qui Tormentillam sic officinis, & uulgo uocatam Bistortæ generi adscribant, quod non facie, sed fortasse uiribus illi respondeat. Quæ quoniam hic nobis occurrit, & quàm plurimis effertur laudibus, ideo hic

Bistortæ mentio.

BISTORTA.

TORMENTILLA.

hic locus exposcere ius est, ut de ea aliquid differamus. Est itaq; TORMENTILLA folio pentaphylli minore, septenis incisuris diuiso: radice breui, nodosa, compacta, rubeo colore, sapore adstringenti: caulibus tenuibus, subrubentibus: flore melino, adeo ut in pentaphylli genere sit reponenda. sunt qui a septenis foliorum diuisuris Heptaphyllon hanc uocent. Herbarij compertum habent, hanc iisdem pollere facultatibus, quibus Bistorta praedita est. Quamobrem utraq; abortum prohibent bibite, ac uentri renibusq; ex aceto illite: urinae incontinentiam supprimunt, cum succo plantaginis potae: sistunt menses, si in earum decocto ad umbilicum usq; confederint foeminae. Idem prestant (de radicibus tamen intellige) si trite, & ex melle atque spica subacte, uentri ac pubi illinantur. Sanguinem e uulneribus manantem cohibent, super asperso earum puluere. Qui item potus biliosas coercet uomitiones, si ouorum albo exceptus super fictili tegula inassetur, mox comedatur. Aqua, quae ex his duplici organo elicitur, siue e radicibus decoctum, uenenis omnibus remedio est. Ex quo tantum apud nonnullos Tormentillae inualuit, usus, ut ex eius radicibus etiam medicamenta componant aduersus pestilentiam. Vtraeque dysentericos sanant, & uulnera glutinant, praesertim quae in intestinis, & uisceribus fuerint illata, non modo ipsis uulneribus illite, sed & in potionibus haustae. Rebella, contumaciaq; ulcera curant, & ea sistunt, quae serpendo corpora erodunt. Sed ut iam ad Britanicae uires redeamus, eas scriptis tradidit Galenus lib. VI. simplicium medicamentorum, ubi sic inquit. Britanicae herbae folia adstringentia sunt, & uulnerum glutinatoria, similia folijs syluestrium lapathorum, nisi quatenus atriora sunt, magisq; hirta. Sed & expressus ex illis succus perinde natus est adstringere. itaque coctum quidam reponunt, tanquam inter stomatica medicamenta efficacissimum. Videtur enim sanare iam etiam putrescentia. haecenus Galenus. Caeterum non est silentio praetereundum, quod Dioscoridis codices inueniuntur, in quibus post Britanicam alterum per se de Betonica caput legitur. Quod quoniam pluribus indicijs in Dioscoride ascitium esse constat, atque in hunc authorem ex libello Antonij Musae Augusti Caesaris medici fuisse translatum; idcirco nos illud abdicauimus, neq; alia commentatione idem dignum censuimus. Quae planta Graece βερετιννή, Britanicae Latine, pariter & Italice appellatur.

Tormentillae historia, & uires.

Britanicae uires ex Gal.

Λυσιμάχιον.

LYSIMACHIA.

CAP. III.

LYSIMACHIA, quam aliqui lytron appellant, caules emittit cubitales, altiorisue, fruticosos, tenues: prodeuntibus geniculatim, folijs tenuibus, salicis figura, gustu adstringentibus: flore rufo, aut aureo. gignitur in aquosis, & palustribus. Foliorum succus adstringente sua ui, sanguinis reiectionem

LYSIMACHIA.

LYSIMACHIA ALIA.

reiectionem supprimit: dysentericis potui datur, aut infunditur: mensium abundantiam sistit, in pello. sanguinis profluuium subuenit, si nares ea herba obturentur: vulnerum cruorem cohibet. Acerimum nidorem suffita reddit: qua de causa serpentes fugat, & muscas interficit.

Lysimachia
confid.

Ruellij erratum.

Ruellii alius
lapsus.

Lysimachia
uires ex Gal.

LYSIMACHIA à Lysimacho rege inuentore nomen accepit, ut Plinius est author libro xxv. cap. vii. ubi de ea ita scriptum reliquit. Inuenit Lysimachus herbam Lysimachiam, quæ ab eo nomen retinet, celebrata Erasistrato. Folia habet salicis, uiridia: florem purpureum: fruticosa est, ramulis erectis, odore graui. gignitur in aquis. Vis eius tanta est, ut iumentis discordantibus iugo imposita asperitatem cohibeat. hæc Plinius. Ruellius Lysimachiam eam herbam putat esse, cuius est usus apud insectores ad inficiendos uiridi colore pannos: ubi enim hos glasto tinxere, eam superinducentes uiridem colorem efficiunt. Hanc Hetrusci, qui lanificio dant operam, uulgo appellant Cerretta, siue Braglia, Foroiulienfes uero Cosaria. Sed hæc in re Ruellius, meo quidem iudicio, aperte fallitur: siquidem Cerretta, quam ipse rusticis Corneolam uocari ait, caules profert, & folia lino maiora, non autem salicis: florem luteum, semen folliculis genistæ effigie inclusum: nascitur in pratis, nullaq; est, quod gustu perceperim, adstrictione prædita. Non desunt præterea alij, qui pro Lysimachia aliam plantam ostendant, quæ quadrato exit caule, folijs salicis, flore in purpuram rubescente, spicato. uerum in hac quoq; nihil adstringens gustu deprehenditur. Lysimachiam legitimam, ni fallor, Roma ad me Goritiam misit Vincentius Cantonus cuius meus, medicus eruditus, & rei herbariæ studiosus: quæ mihi planè singulis notis, quas Dioscorides Lysimachia tribuit, uidetur adstipulari. Nascitur hæc in Romano, & Senensi agro. Cæterum quanuis Ruellius in mentione Lysimachia existimauerit (ut supra diximus) Corneolam esse ueram Lysimachiam; in sine tamen eiusdem capituli quandam aliam herbam à rusticis sibi demonstratam fuisse testatur, ad fugandæ pestilentia efficacissimam, buboni tantum adalligatam, quam etiam pro Lysimachia asseruit. Ex quo palam est, Ruellium duas pro Lysimachia plantas designasse, ea fortasse ratione adductus, quod Dioscorides flore rubro, aut aureo constare Lysimachiam memoria tradiderit. Lysimachia meminit Galenus lib. vii. simplicium medicamentorum, ubi de eius uiribus in hunc modum disseruit. Lysimachios superantem habet qualitatem adstrictoriam: per quam & uulnera glutinat, erumpentemq; ex naribus sanguinem emplastri modo illita compefcit: quin & reliquas sanguinis eruptiones sistere potest cum ipsa, tum succus eius multò magis. Pota dysenterias, sanguinis reiectiones, ac muliebri profluuium sanat. Huic herbæ nomen Græcum est λυσιμαχίωι, Latinum, & Italicum Lysimachia.

Πολυγόιστον.

POLYGONVM MAS.

POLYGONVM FOEMINA.

Πολύγονον. SANGVINARIA.

CAP. IIIII.

POLYGONVM mas ramos habet teneros, & exiles, copiosos, geniculis cinctos, qui per terram, ut gramen repunt: folia rutæ, sed t̄ molliora, longiora que: semine sub omnibus folijs turgescen-
 te, unde marem appellari uolunt: flos ei candidus, aut puniceus. Vis epoti succi est, spissare, ac refrigerare. prodest cruentæ excreationi, cholerae, alui fluxionibus, & urinæ stillicidio: nam urinam apertè ciet. Cum uino potus, contra serpentium morsus auxiliatur: datur in febribus per horam ante significationes. fœminarum profluuia imposito sistit. Idem succus aurium doloribus, iisdem que purulentis instillatur. Facit eximiè ad genitalium ulcera, cum uino adiecto melle decoctus. Stomachi feruori, sanguinis reiectionibus, ulceribus quæ serpunt, ignibus sacris, collectionibus, tumoribus, & recentibus uulneribus folia illinuntur. Sanguinaria fœmina fruticat uno caule, arundini teneræ simili, densis geniculis, & in se tubarum modo factis: articulos in orbem cingunt apices, foliolis piceæ similes: radicis nullus usus. nascitur in riguis. Huic quoque spissandi, refrigerandi que natura ad eadem ualens, sed inefficacior.

POLYGONON mas, quod ab Italis uulgò uocatur Coreggiola, & Centinodia, in campis, edificiorum areis, & uijs publicis frequens ubique nascitur. Fœmina uerò, quæ non adeò frequens est, & copiosa, in riguis humentibus que locis inuenitur. Mari polygono Proserpinacæ nomen tribuit Apuleius, quòd humi cauliculis repat. Polygoni meminit Galenus libro VIII. simplicium medicamentorum, ubi eius uires reddidit his uerbis. Polygonum, inquit, uti adstrictionem quandam obtinet, ita sanè uincit in eo aqueum frigidum, ut uidelicet secundi sit ordinis medicaminum refrigerantium, aut etiam quodammodo in initio tertij. Proinde sanè quibus stomachus feruet æstu, foris frigidum illitum prodest: uelut etiam erysipelata, & calidas phlegmonas iuuat. Porro tale cum sit, & fluxiones repercutit, & hac ratione uidetur esse exiccatorium. Quare cum herpetum, tum ulcerum, aliorum que bonum est remedium: efficacissimum autem inflammatione, & fluxione laborantium partium. Est & cruentorum uulnerum glutinatorium. Sed & aurium ulceribus prodest: & si uel plurimum insit puris, hoc tamen etiam desiccet. Easdem ob facultates & profluuium muliebre sistit, & dysenteriam, & sanguinis reiectiones, & undecunque aliunde immoderatiore impetus. Refert Dioscorides, quòd & urinam prouocet exhibitum stillicidio seu stranguria affectis. non tamen affectum exactè discriminat, in quo ipsum dari expediat. Porro mas ad omnia dicta, quam fœmina, ualidioris est effectus. Herba, quæ Græcè

Polygoni cōsideratio.

Polygoni uires ex Gal.

Nomina. *cis πολύγονον ἄρβεν*, Latinis Polygonum mas uocatur: Arabibus, Bassalrahagi: Italis, Poligono maschio, & Correggiola: Germanis, Vweggrasz: Hispanis, Corriola: Gallis, Coreggiole. Quæ uerò Græcè πολύγονον ἄρβεν, Latinè Polygonum fœmina dicitur: Italis, Poligono fœmina: Germanis, Kantten kraut: Gallis, Pin aquatic.

† Impressi codices Græci tum Venetijs, tum Basileæ hic malè habent ἐπιεικέστερα, hoc est, mitiora, cum legendum sit ἐπιμυκέστερα, id est, longiora. Hoc præterea loco in ijs addendum est μαλακώτερα, hoc est, molliora. Huic, & alteri lectioni adsiplatur Oribasius, quem secuti uidentur interpretes.

Πολύγονατον.

POLYGONATVM.

CAP. V.

19

Polygonati
confideratio.Manardierra
tum.Polygonati
uires ex Gal.

Nomina.

POLYGONATVM nascitur in montibus, frutice cubito altiore, folijs lauri, latioribus, & læuioribus, sapore mali cotonei, aut punici, cum quadam adstrictione. Flores per singulos foliorum exortus promit, candidos, folijs numerosiores, incepta à radice supputatione. Radicem habet albam, mollem, longam, crebrò geniculatam, densam, graueolentem, digitum crassitudine æquantem. Quæ uulneribus efficaciter illinitur: quinetiam maculas in facie delet.

20

POLYGONATVM Hetruscis uulgò Frasinella nominatur. Alij uerò Italiæ populi quasi à Græcis docti, id Ginochietto uulgari sermone appellare didicerunt, ac si geniculatam radicem dicerent. Mulieres è Polygonati radicibus aquam stillatitiã studiosè conficiunt, qua ad faciem detergendam, poliendamq; profuco utuntur. Sunt præterea, qui Polygonatum sigillum sanctæ Mariæ, & qui sigillum Salomonis uocent: uerum ipse quidem harum nomenclationum causam adhuc assequi non potui. Nec desunt etiam, qui asserant, ueluti Manardus Ferrariensis, eam plantam Polygonatum esse, quam nomine Secacul describunt Mauritanii. Sed ij haud dubiè, meo iudicio, falluntur: siquidem perspicuum est, Serapionem fidelem Dioscoridis interpretem, nullis suum Secacul representare notis, quæ à Dioscoride Polygonato tribuuntur. Huc accedit, quòd Serapio eo in loco nunquam Dioscoridem citat, ut sui moris est in alijs simplicibus medicamentis, quæ ipsi Dioscoridi refert accepta. Illud insuper, si particulatim libeat percurrere, Manardi errorem manifestè deprehendet, quòd Serapio non folia lauri suo reddidit Secacul, sed pisorum instar. Neque Polygonatum, & Secacul eisdem

30

uiribus pollere constat inter authores: quandoquidem illud Græci commendant ad uulnera, & ad maculas in facie delendas. Hoc autem Arabibus laudatur ad prolifici seminis ubertatem, & ad uenerem conciliandam. Quam re nonnulli falsa Manardi opinione ducti, se delusos inuenerunt, qui Polygonati radices saccharo conditas ad uenerem excitandam auarissime deuorarunt, nullo tamen rei successu. De Polygonati uiribus disseruit Galenus libro VIII, simplicium medicamentorum, hunc in modum. Polygonatum mistam habet tum facultatem, tum qualitatem: habet enim adstrictionis pariter & acrimoniæ, & amaritudinis quippiam, & indicibilis cuiusdam insuauitatis. Quocirca nec admodum est usui, sed tantum quòd radicem eius quidam uulneribus illinunt. Sunt etiam qui ne uos maculasq; in facie illo detergant. Hæc planta ut Græcè πολύγονατον, ita etiam Latinè Polygonatum nominatur: Italicè, Frasinella, & Ginochietto: Germanicè, Vweisz uurtz: Hispanicè, Frasinella: Gallicè, Geniculiere.

40

50

Κληματίς.

CLEMATIS.

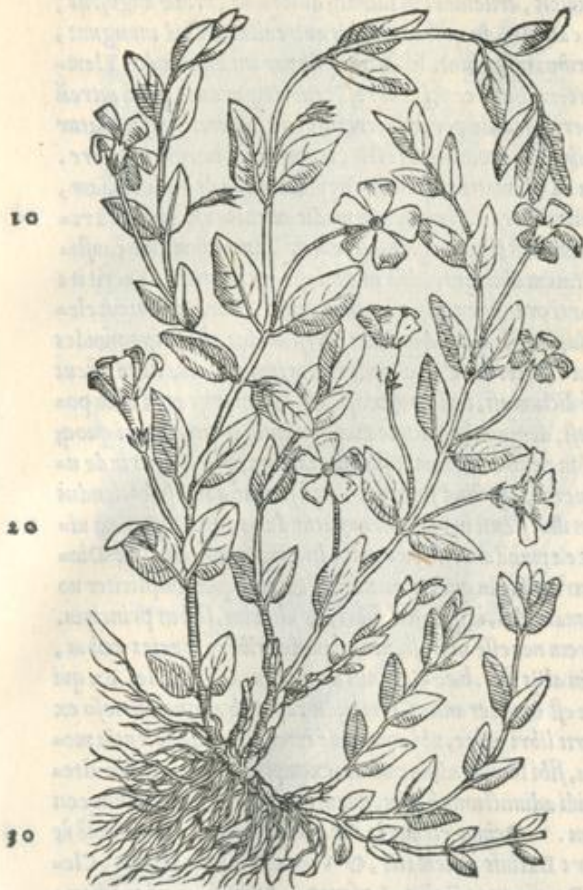
CAP. VI.

CLEMATIS humi serpit. læto, pinguique solo prouenit, uiticulas spargens crassitudine iunci, exiguas: folio lauri figura & colore, & multò minora. Ea cum caulibus in uino pota alui profluuia, & dysenterias sedant: subdita in pello cum lacte, & rosacco, aut cyprino, cruciatibus uulnæ medentur: dolores dentium comanducata finit. imposita serpentium moribus iuuamentum præstat. Fertur etiam contra aspidum ictus ex aceto pota opitulari. Gignitur in terrenis.

Κληματίς.

CLEMATIS.

CLEMATIS ALTERA.

Κλημάτις ἑτέρα. CLEMATIS ALTERA. CAP. VII.

Es t & altera Clematis, quæ viticulosum emittit ramulum, rubescentem, lentum: folium gustu admodum acre, ac exulcerans. repit per arbores, vt smilax. Semen tritum pituitam, bilem q; detrahit, in aqua aut hydromelite potû. Folia eius illita, lepras purgant. Cum lepidio conditur ad cibos.

40 CLEMATIS, quæ primo loco describitur, aliquibus Vinca peruinca dicitur, nobis uulgò appellatur Pro- uenca, cuius fronde mulieres pueris, ac puellis uirginibus, funestas texunt corollas. In hac siquidem nullam reperi no- tam, quæ Clematidi primi generis reclamare uideatur. Quamobrem eorum sententiam explodendam putauerim, qui nostratam Peruincam chamædaphnem esse sibi persuadent, quam uulgò Laurcolam appellamus. Nam hæc uirgas e- mittit cubitales, singulari stipite à radice exeuntes, rectas, tenues, leuesq;: semen rotundum, rubens, inter folia re- sidens, quæ facie laurina emulantur. Porro Clematis, quam secundo loco reddidit Dioscorides, nimirum à prima quàm maxime distidet. Et sanè, ut ex quibusdam notis, quæ probè adstipulari uidentur, colligi potest, hæc nostris Via- talbis uulgò uocatis plurimam facie respondet. quandoquidem hæc uiticulis exeunt rubentibus, ac lentis: folijs sunt smilaci similibus, quæ si linguam consulas, & uehementer acris, & exulcerantia deprehendes. Ambiant hæc mire in- uoluendo sese sepes, repuntq; per arbores non aliter, atque smilax. quin & earum semen aluum efficaciter deiecit. Quo fit, ut mihi omnino persuaserim, nostratam Vitalbam esse Clematidem alteram contra eorum opinionem, qui a- 50 crem Clematidem eam plantam putant esse, quæ nascitur in sepibus, flores proferens candidos, calathi effigie, quos quidam rei herbariæ imperiti Ligustra falso uocant: falso inquam, quoniam Dioscoridi ligustrum arbuscula est, non herba, ut superius libro primo monuimus. Fuchsius tamen medicus doctissimus nostratam Vitalbam, uitam nigram esse existimat. Sed errat, mea quidem sententia, ut infra à suo loco dicemus. Floris alterius Clematidis figuram non representauit Dioscorides: tamen si Vitalba uocata florem album, & odoratum proferat, sitq; alia huic similis, quæ purpurcum florem promit, facie tamen ab altero diuersum. Cæterum herba, quam quidam FLAMMULAM dicunt, folijs, floribus, ac semine nihil ab hac clematide differt, quemadmodum nec acerrimo gustu. Attamen neque sepibus circumuoluitur, neque arbores scandit, cum recticaulis assurgat. Plures autem hæc ex se mittit caules bicu- bitales, subrubentes, & in his folia smilacis, quibus intolerabilis inest acrimonia, unde Flammula sibi nomen asciuit. Ex hac ego sepius aquam eliciui, demisso uitreo organo in calentis aquæ balneo: quæ eadem, qua herba ipsa, pollebat acrimonia. Hanc compertum est efficacissimam esse in morbis frigidissimis. Flammula (ut Platearius est auctor) ex- calfacit, siccataq; ordine tertio. Sed quòd imposta carnem non secus exulceret, ac ignis, calidam ordine quarto re- 60

Clematidum consideratio.

Quorundam error.

Fuch. error.

Flammule historia, & uires.

60

FLAMMVLAM.

Clematidum uires ex Gal.

Nomina.

Cuius crediderim. Sunt qui Flammulam quartanarijs edendā præbeant magno (ut ferunt) iuuamento. Alij eius oleum commendant ischiadicis, articulorum iliumq; doloribus, urinae angustijs, & renum calculis, in quibus morbis aut calidum illud inungunt, aut chysteribus infundunt. Id autem præparant hoc modo. Flammulae folia tenuissimè concisa in rosacium imponunt, quod uitreū uas exceperit, ac inde per æstatem insolant obturato uase. Datur etiam in cibis hisce morbis affectis, trium drachmarum pondere. Sed ut iam ad Clematidum uires reuertamur, ea de his subiiciam, quæ Galenus lib. v. i. simplicium medicamentorum adnotata reliquit. Clematidis folia, inquit, acrem & adurentem siue causticam facultatem obtinent, adeo ut & lepras excoriant. Fuerit itaque in quarti ordinis excelsa facientium initio. Vocatur autem clematis & daphnoides, quod quidam myrsinoides, alij polygonoides appellant. Ceterum id nec exulceratorium est, nec acre, sicut quod antè dictum est, imò profluuijs, & dysenterijs cum uino potum prodest, dentiumq; dolores mansum mitigat: tum uteri quoq; doloribus in pessa admotum, usui est, tantum abest, ut perinde uerat, ac ulceret, ceu illud superius. Sed summè nobis suspiciendus Pamphilus ille, sicuti in reliquis nugatur de ijs, quæ nunquam uident, literis ea mandans, sic hæc ambo in unum confudit. At Dioscorides utriusque in quarto meminit, & eius quæ simpliciter uocatur Clematoides, idq; in fine libri, & alterius, sed in principio. Quamobrem necesse non est, me etiam describere species ambas, sicut nec in alijs feci. hæc Galenus de utraque Clematide. Ex quibus palam est exulcerantis Clematidis caput ab aliquo curioso ex huius quarti libri calce, ubi commodè inter aluum deiciencia medicamenta, sibi locum adinueniat, exemptum fuisse, & hic alteri Clematidi adiunctum ob eam, quam inuicem habent nominis convenientiam. Prima clematis Græcis κληματῖς δαφνοειδῆς appellatur: Latinis, Clematis, & Vinca peruinca: Italis, Clematide prima, & Prouenca: Germanis, Singrien: Hispanis, Peruinqua: Gallis, Lyseron. Secunda uero κληματῖς ἑτέρα Græcè: Clematis altera Latine: Lynen Germanicè uocatur.

Πολεμώνιον. POLEMONIA.

CAP. VIII.

POLEMONIA, alij philetariam, Cappadoces chiliodynamin appellant, ramis exilibus, utrinque pinnatis: folijs paulò quàm rutæ maioribus, ac longioribus, calaminthæ, aut sanguinariæ, proximis: quibus in summis velut corymbi dependent, nigro semine: radice cubitali, albicante, radice fimili. nascitur in montosis, & asperis. Bibitur in uino radix contra serpentes, & dysenteriam: & ex aqua aduersus urinæ difficultatem, & coxendicum cruciatus. datur ex aceto drachmæ pondere lienosis. Eadem scorpionis plagæ alligatur. Tradunt eum, qui radicem gustauerit, à scorpione non feriri: eumq; si ictus sit, nihil molesti passurum. Dentium dolorem mansa mitigat.

Polemonie consider.

CREDO equidem me iam sæpe uidisse Polemoniam in altioribus, & asperioribus uallis Ananiæ montibus, tenui, & quadrangulari caule, utrinque pinnato: folijs effigie nepetæ: corymbis quadantenus dependentibus, nigro semine refertis: radice prælonga, albicante. Hinc itaq; non facillè adducor, ut credam, quemadmodum censet Brasauolus, eam esse Polemoniam, quam nostrum Hetruriæ uulgus appellat Lauanese: alij uerò Galegam, alij Rutam caprariam nominant. Quandoquidem hæc omnibus ferè notis sænum græcum refert, in cuius ramorum summitatibus cornicula dependent, in quibus semen recluditur subrubeum, non autem corymbi. Radix illi inest breuis. Nascitur læto solo, & plerunque in scrobium marginibus, alijsq; uliginosis locis: non autem in montibus asperis, ubi nasci Polemoniam tradidit Dioscorides. Ceterum Fuchsius libro primo de compositione medicamentorum, eam Polemoniam putat esse, quam officinæ Ben album uocant. Sed ab eo, pace uiri eruditissimi, planè dissentio, quòd hoc ramulis non sit utrinque pinnatis: quòd corymbos nullos proferat, sed siliquam, uel calycem ocimoidis modo: quòd denique non soliam in montibus, & asperis proueniat, sed ubique, præsertim in pratis. De Polemonio differens Galenus libro VIII. de simplicium medicamentorum facultatibus, sic inquit. Polemonium quidam philetarium, quidam (uelut Cappadoces) chiliodynaron: tenuium partium est, & desiccandi uim obtinet. Quamobrem quidam radicem eius cum uino ad ischiadicos, dysenteriam, lienemq; induratum potui exhibent. Πολεμώνιον sic Græcis, ut etiam Latinis Polemonium, & Polemonia nominatur.

Fuchsi opin.

Polemonij uires ex Gal.

Nomina.

Σύμφυτον.

SYMPHYTVM PETRAEVN.

SYMPHYTVM ALTERVM.

Συμφύτον. SYMPHYTVM.

CAP. IX.

SYMPHYTON petraeon nascitur in petris, ramis tenuibus, paruis, origano similibus: capitulis, & folijs thymi: lignosum totum, odoratum, gustu dulce, saluam ciens: longa radice, subrusa, digitali crassitudine. Decoctum in aqua mulsa & potum, pulmonis vitia purgat: sanguinem reijcientibus, & renum malis ex aqua datur: ad dysenteriam, rubraque faeminarum profluvia in vino decoctum: ad conuulsa uero & rupta, ex aceto mulso bibitur. Quin & commanducatum sitim sedat, faucibus asperis subuenit, vulnera recentia, enterocelasque conglutinat, & illitu cohibet. Carnes autem cum symphyto decoctae coalescunt. Est & alterum symphyton, quod aliqui pecton uocant. id caulem emittit bicubitalem, aut maiorem, crassum, leuem, angulosum, ut fonchi inanem: circa quem breui interuacante spatio, folia exeunt angusta, buglosso proxima, oblonga, hirsuta: caule secundum angulos quosdam striato: folijs tenuibus, ex alarum sinu prodeuntibus: in quibus flores lutei, & circa caulem uelut verbasci femina emicant. Tam caulis, quam folia aspera lanugine horrent, tactuque pruritus concitant. Radices demittuntur foris nigrae, intus candidae, uiscosae. quarum est usus. Tritae, & potae cruentis excreationibus, ruptisque proficiunt: recentia vulnera illita conglutinant. carnes quoque si concoquantur, cogunt additae. Inflammationibus praesertim sedis, cum senecionis folijs, utiliter illinuntur.

QUANVIS in nostris commentarijs, quos multo ante tempore Italicè conscriptos edidimus, ingenuè confessus essem, me non antea adinuenisse Symphytum primi generis petraeon cognominatum; id tamen postea reperi mense Septembri suis floribus emicans, longè à Goritia circiter uiginti millia passuum, in latere magni montis Vipaci paulò supra arcem, ac deinde in alijs ipsius montis partibus, alijsq; Lapidiae locis, praesertim eo tractu, qui uulgò Sclauis dicitur Gabernich, quin & in monte illo eiusdem tractus, quem uocant Sancti Urbani, nullis prorsus deficientibus notis, quae illi à Dioscoride tribuuntur. Est profectò planta, praesertim ubi floruerit, uisu incundissima, ita ut maxima cum uoluptate ad se uidendum uiatorum oculos alliciat, argumentò quidem quòd etiam uribus polleat insignibus. Porro Symphytum alterum, quòd secundo loco reddidit Dioscorides, nulli dubium est, quin ea sit herba, quae hodie passim Consolida maior nominatur, quam etiam nonnulli herbariorum Alum falso appellant. Quippe quòd eius nota singula Dioscoridis historiae ad unguem haerere deprehendantur. Haec frequentissima nascitur in pratis, floribus non modò luteis, ut Dioscorides inquit; sed & candidis, & purpureis, eadem sanè facie, ac forma. Ceterum hallucinantur,

Symphytoru
confid.
meo

Quorundam
errores.

meo quidem iudicio, qui *Symphytum petræum* putant eam esse plantam nullis non cognitam, quam officinæ **CONSOLIDAM**, & *Solidaginem* minorem uocant. Siquidem eam nihil prorsus *Symphyti petræi* notis respondere, omnibus rei herbariæ etiam mediocriter gnaris euidentius est, quam ut à me indicari debeat. Neq; etiam statuendum

CONSOLIDA MINOR.

CONSOLIDA MEDIA.

10

20

30

Solidaginis
minoris, &
medicæ uires.

Saniculæ unū
genus.

Saniculæ ali-
ud genus.

Solidago alia.

censeo idem *Symphytum* esse eam aliam herbam, cuius folia auersa parte purpurascunt, quæ ab herbarijs uulgò **CONSOLIDA** media nuncupatur, ab aliquibus uerò *Laurentina*, & à *Senensibus* *Morandola*. Harum modò dictarum stirpium etsi nusquam, quod hactenus inuenerim, meminerint *Græci*, aut *Mauritani*; cæ tamen mirum in modum prodesse existimantur disruptis, fractisq; internis, & externis corporis partibus. Idcirco uiliter dantur potandæ ab alto deuolutis, ac etiam ijs, qui interna, intestinæ uulnera acceperint: nanque illa, sint uel exterius, uel interius illata, mirificè sanant. Tradidere nonnulli, qui rerum experimenta profitentur, *Consolidam* median uocatam potum sanguinis grumos in uentriculo, uel in alia corporis parte concretos disicere, & dissoluere. Illita uerò folia, uel eorum succum efficax medicamentum esse prædicant ulceribus omnibus in ore manantibus, exedentibusq; ac etiam testium, pudendorumq; uirilium, & muliebrium. His omnibus facultatibus ea quoque prædita est, quam *Solidaginem* minorem uocant, ut quidam existimant. Etenim ubi uulnera glutinare, adstringere, & reprimere sit opus, minorem usurpant, quam etiam altera longè præstantiorem esse sæpenumero compertum est. Recensetur præterea *Germanis* inter *Symphyti* genera quædam ipsis uulgaris herba, quam **SANICVLAM** appellant. Exit hæc folijs pentaphylli maioribus: radice candida, tam miro naturæ ipsius artificio nodulis, ac lacinijs quibusdam elaborata, ut non parum admirentur, qui tantum naturæ opus diligenter intuentur. His utuntur in potionibus ad enterocelas, & ad interna uulnera, præsertim ad ea, quæ in thoracis cauitatem penetrauerint. Plura insuper *Saniculæ* ostendunt genera. quorum unum, quod aliquibus herbarijs *Auricula ursti* nominatur, folia fert plantaginis magnitudine, sed crassiora, ueluti *fabariæ* uulgò uocata, lacinijs circum magno artificio factis à natura, colore in album flauescente. Id genus copiosè nascitur in agro *Goritiensi* monte *Saluatino*. Hoc cæteris præferunt ad enterocelas, & thoracis uulnera, si quotidie in potu sumatur: quin & ad alia uulnera, tam intus sumptum, quam exterius illitum. His aliam denique annumerant *Solidaginem*, quam uulgus medicorum *Consolidam regalem*, & ipsi sua uulgari lingua *Ritterhorn* uocant, quod sonat nobis *Sperone da caualliere*, & *Latinis* equitis *calcar*. Huic sunt caules cubiti altitudine: folia oblonga, tenuia: flores planè purpurei, magnitudine uiolæ: è quorum basi corniculum eminet, antiqui *calcaris effigie*, unde illi à *Germanis* inditum est nomen. Laudantur flores ad rubentes, & inflammatos oculos triti, & aqua rosacea illiti. Herba auxiliatur ardoribus, tussi, inflammationibus, uenenis, uomitionibus, biliosis affectibus, suppressæ urinæ, calculosis, ischiadicisq;: quin & aluum citat. Verùm hoc *Solidaginis* genus magis, quantum equidem reor, *Cuminum syluestre*, quod à *Dioscoride* secundo loco describitur, repræsentat, quam aliam quamuis plantam, ut superius

40

50

rius

SANICVLAM.

rius in Cumini commentatione diximus. Meminit utriusq; Symphyti Galenus libro VIII. de simplicium medicamentorum facultatibus, ubi ita scriptum reliquit. Symphytum petræum ex contrarijs constat uiribus: habet enim incidendi uim quampiam, qua collectum in thorace, & pulmone pus expurgare potest. Habet etiam quandam contrahendi uim, qua eiectionibus sanguinis auxiliatur: & tertia ad eas inest humiditas quædam non immodicè calida, per quam gustantibus dulce apparet, & odoratu iucundum. Commanducatum sitim extinguit, & arteriæ asperitates sanat. Porro secundum omnium dictarum uirium mixturem simul digerere abunde potest, simulq; corpora contrahere, & constringere. proinde enterocelis imponitur, & ad conuulsa, & rupta cum oxymelite bibitur. Porro qui ipsum in uino decoctum ad dysenteriam, & rubrum profluuium exhibent, utuntur tanquam desiccante, & contrahente. Qui uerò ad nephritin reniumue dolorem, tanquam expurgante, & incidente. Symphytum uerò alterum, puta magnum, similem dicto uim habet: non tamen gustantibus dulce est, nec odorantibus odoratum. Sed his sanè à modò scripto diuersum est. Ceterum quatenus uiscositatem quandam, & mordacitatem obtinet, scillæ simile est. Utuntur eo ad omnia, ad quæ iam dicto. Quod συμφύτων πετρεῖον Græci, pariter Latini Symphytum petræum, & Itali Simphito petreo uocant. Quod uerò συμφύτων ἑτέρον Græci, Symphytum alterum Latini appellant: Itali, Consolida maggiore: Germani, Vual uurtz: Hispani, Suelda maiore, & Consuelda maior: Galli, Oreylle d'asne.

Symphyti utriusque vires ex Galeno.

Nomina.

† Ne quis commoueatur, quòd nos hic folia adiecimus præter Ruellij, & Marcelli interpretationem. Id enim ea ratione fecimus, quoniam in Aldino codice hoc loco Φύλλα, hoc est, folia habetur. Tum uerò quia folia thymi pulchrè illi herbæ quadrant, quam uerum Symphytum petræum censemus.

† Illud præterea hoc in loco adnotandum est, quòd ubi communis lectio habet πύλλον ποικιλικόν, hoc est, saliuam prouocans, in Oribasio legitur συσπικόν, quod est adstringens.

Ὀλόστιον. HOLOSTIVM.

CAP. X.

HOLOSTION quadrantalis herba est pusilla, tribus quatuorve digitis supereminens extra terram: folijs, viticulisque coronopo, aut gramini proximis, gustu adstringentibus: radice alba, prætenui usque in capillamenti speciem, longitudine quatuor digitorum. nascitur in collibus terrenis.

40 Vfus eius ad rupta in uino pota: nam & carnes coguntur decoctionibus addita.

HOLOSTIVM etsi à nemine, quod equidem sciam, cognoscatur in Italia; eam tamen plantam illi consimilem esse crediderim, quam libro secundo in Coronopi mentione à Goritiensibus ideo Serpentinam uulgò uocari diximus, quòd mirum in modum serpentium moribus opituletur. Hæc siquidem herba est exigua, humi procumbens, quæ folijs, cauliculisq; coronopi modo exit, gustu adstringentibus: radice tenui, lignosaq;. Nascitur ipsa quoque in collibus, ac etiam sabulosis locis. Ex his utiq; quispiam facile posset hanc herbulam pro holostio habere: quannus hoc ego pro certo affirmare non ausim. Recensetur Holostium inter symphyti genera. Sed hallucinatur haud dubiè qui credunt eam herbam esse Holostium, quam Pilosellam herbariorum uulgus appellat. nam quanquam Pilosella dicta frequens nascatur in collibus; folia tamen edit oleæ proxima, albicantibus pilis horrida, unde illi nomen. Iisdem uerò stiuntur pilis & caules, qui humi serpunt, ac reptant, è quibus postea prodeunt flores aureo colore. Radicibus nititur breuibus, & tenuibus. Sed hæc eius delineatio nihil prorsus Holostio competere uidetur. PILOSELLAE plura sunt genera, quorum unum nascitur inter saxa Saluatino monte in comitatu Goritiensi: folijs in terram sparsis, longis, echij instar, pilis innumeris, lanugineq; obductis: caule diuim palmorum longitudine: flore cyani similitudine, maiore tamen. Præstat hæc planta ad uulnera glutinanda: quinetiam ad enterocelas, tam illita, quam pota. Hæc nobis Pilosellam maiorem liceat appellare, quando nondum constet, an ueteribus Græcis, aut Latinis cognita fuerit, à quibus nomen mutuari possumus. Tota Pilosellæ planta uehementer adstringit: quapropter huius rei non ignari pastores maxime cauent, ne ouium greges in illis pascuis immorentur, ubi huiusce plurimum gignitur. Quandoquidem depascentes oues tanta alui adstrictione afficiuntur, ut inde facile emoriantur. Hinc didicerunt medici, eam mederi dysentericis, & uteri profluuijs: quin & uulnera glutinare tam scilicet exterius, quam interius illata, cœliacisq; magno esse auxilio, & biliosis uomitionibus: eruentis item spitis, enterocelis, & omnibus in uniuersum fracturis opem ferre, sed præcipuè caluarie. Ceterum ut ad Holostium nostra redeat oratio, ingenuè fateor nullà hæcenus plantam

Holostii consideratio.

Quorundam error.

Pilosellæ descriptio, & uires.

PILOSELLA.

Holestij vires
ex Galeno.
Nomina.

tam se mihi obtulisse, quæ magis Holestium referat, quam ea, quæ Serpentina, ut diximus, à Goritiensibus vulgò uocatur. Holestium (ut auctor est Galenus libro VII. simplicium medicamentorum) desiccandi uim habet cum adstrictione: quæm obrem ipsum ad rupta potui exhibent. Quod Græci ὀλέστιον, Latini item Holestium, & Holestium dicunt: Itali, Holestio.

ΣΤΟΒΗ. STOEBE.

CAP. XI.

STOEBE vulgaris est notitiæ. Cuius semen, & folia stringunt. quapropter decoctum dysentericis infunditur: auribus quoque purulentis instillatur. Illita folia oculis ab ictu cruentis profunt, & erumpentis sanguinis impetus cohibent.

Stebes conf
deratio.

STOEBEN Dioscoridis tempore omnibus vulgò cognitam fuisse, illud maximo argumento est, quòd eam nullis prorsus notis representauerit. Hinc certè nobis facessitur negotium, quò minus scire possimus quænam sit illa inter tot plantas, cuius nomina, & facultates ignorantur. Plinius libro XXI. cap. xv. Stœben inter aculeatas herbas retulit (id quòd à Theophrasto lib. VI. cap. XIII. de plantarum historia mutuatus est) sic inquit. Quædam sunt herbe, quæ spinas in folio habent, & in caule, ut phleos, quòd aliqui Stœben appellauerunt. Idem lib. XXI. cap. XI. Stœbe, inquit, quam aliqui phleon uocant, decocta in uino præcipuè auribus purulentis medetur: item oculis ictu cruentatis: hæmorrhoidi quoque, & dysenterie infusa. hæc Plinius. Ex quibus equidem uerbis planè asserere ausim, Phleon, & Stœben eandem plantam esse. Hanc in Orchomeno lacu nasci semine placenteo, & molli, colore rubido, auctor est Theophrastus lib. IIII. cap. XI. de plantarum historia. Hinc itaq; Matthæi Syluatici error manifestè deprehenditur, qui in suis pandectis Stœben eam herbam interpretatur, quam uulgus Scabiosam nominat. cuius, quòd sciam, nec Græci, nec Mauritanii meminerunt. Quanquam non desunt, qui Scabiosam eam esse contendunt, quæ ab Aëtio uocatur Psora: quam tamen is nomine tantum expressit, nulla adiecta descriptione, ex qua aliquid certi constitui possit. Ceterum Scabiosam uocatam non esse Stœben illud abundè ostendit, quòd hæc folijs constat laciniatis, subirsutis: caulibus tenuibus, cubitali altitudine, atq; etiam maiore: in quorum cacumine flores emicent in cæruleo albicantes: & in pratis, & campisstribus proueniat. At Stœbe folia fert aculeata, & in lacubus, stagnis, paludibus, alijsq; locis aquosis nascitur. Vnde Aristophanes comicus rectè in comædia ranas inter se loquentes adducit, quæ admodum letabantur, quòd totam consumpsissent diem inter cyperum, & phleum saltantes. Sed quoniam nusquam reperio ueteres SCABIOSAE meminisse, ne à nobis quoque silentio prætermissa in posterum deperdatur, hic eius facultates explicabo. Pollet in primis hæc aduersus scabiem, unde illi nomen: in quem usum non modò eius decoctum quotidie potandum præcipiunt;

SCABIOSA.

Matthæi Syluatici error.

Scabiosæ mentio, & uires.